

JÓZEF TISCHNER (1931-2000)

„Van úgy, hogy a holtak jobban köteleznek, mint az élők” — írta Józef Tischner a nemrég magyarul is megjelent könyvében, *A dráma filozófiájában*. Ez év június 28-a óta e szavak már róla is szólnak — a papi életpálya, a filozófusi életmű lezárult. Számba vehetnénk köteteit, felsorolhatnánk komoly egyházi és tudományos titulusait — egyik sem magyarázza azt a kivételes tiszteletet és őszinte szeretetet, ami személyét Lengyelországban és hazáján kívül is övezte.

Végakaratahoz híven szülőhelyén, Łopusznában, egy Krakkótól száz kilométerre fekvő kis tátrai faluban helyezték örök nyugalomra. Abban a faluban, ahol a természet harmóniája hatja át a hétköznapokat, és amelynek büszke, méltóságteljes népe, a gurálok élete évszázadok óta azt tanítja, hogy a szabadság, az igazság az emberi méltóság nem elvont fogalmak, hanem a mindennapokban megéleendő — olykor kiküzdendő — valóság. A temetés előtt egy helybéli fiatalasszony mondta: „Nagyon tiszteltük Öt. De Ő is tisztelt minket”. Megírta a filozófia történetét gurál nyelvjárásban, mert Józef Tischner, a krakkói teológia nagy tudású professzora, a bécsi Humántudományok Intézetének elnöke, II. János Pál pápa személyes tanácsadója azt vallotta; amit a gurálok nyelvén nem lehet elmondani a filozófiáról, azt nem is érdemes.

Temetésére népviseletbe öltözött helybeliek és távoli városokból érkezettek ezrei zárandokoltak el. Ott volt Tadeusz Mazowiecki, az első szabadon választott lengyel kormány miniszterelnöke, és Jerzy Buzek, a jelenlegi miniszterelnök is. Attól az embertől búcsúztak, akiről II. János Pál a gyászszertartásra küldött üzenetében ezt írta: „Mindig gondja volt rá, hogy az igazság védelme közben ne veszítse szem elől az embert, akit Isten kiválasztott, megszeretett és megváltott. (...) De az emberre nyitott filozófus és teológus sohasem feledkezett meg Istenről.” Talán ez volt az egyik titka: megteremtette a vágyott harmóniát az ég és a föld, Isten és az ember között. Gyakran idézte Pietraszkonak, a krakkói szeminarium egykori prefektusának szentbeszédét, amely 1949-ben, 18 éves korában döntő hatással volt sorsának további alakulására. „Jézust azzal vádolták, hogy túl közel merészkedett a bűnösökhöz. Majd azt vetették a

szemére, hogy felmegy a hegyekbe, és egyedül imádkozik. Mindig azt nehezményezték, hogy túl messzire megy. Amikor papok lestek, magatok is megtapasztaltjátok ezt. Mindig azt fogják mondani, hogy túl messzire mentek. Ne féljetez ezektől a vádaktól. Azért vagytok, hogy túl messzire menjetek.” Amikor az idők azt kívánták, úgy vált szabadságszerető népe legnagyobb álmának kifejezőjévé, hogy a politikai szólamokat elkerülve mutatott rá az evangéliumi igazságon alapuló örök értékekre, az emberi jogok és az emberi méltóság tiszteletben tartásának egyetemes igényére. Így lett segítőjévé a szívek szolidaritásának.

Élete példa volt, mérték, amelyhez nemzedékek igazodtak. Az volt az utolsó néhány évben is, amikor a nagy tiszteletnek örvendő pap, a legmagasabb fórumokon elismert filozófiaprofesszor, akinek miséin, előadásain „ott volt fél Krakkó, de talán az egész is”, a sors különös akartából a gégerák betegségében elveszítette a hangját. Életének ebben az időszakában is képes volt arra, amire többnyire csak elméletben vagyunk képesek — a szenvedésben is meglátni a Gondviselés akaratát. A betegség éveiben megírta azokat a műveket, amelyekre korábban nem jutott ideje. Egyik utolsó könyve előszavában így ajánlja a kötetet az olvasóknak: „A betegség új felfedezéssel ajándékozott meg — találkoztam azzal a hihetetlen emberi jóssággal, amely segíteni akar a betegeken. Hadd ajánljam ezt a könyvet az orvosoknak és a nővéreknek, akik megtestesítői annak az igazságnak, amely szerint az ember képes arra, hogy jóval győzze le a rosszat.”

Ennek a segíteni akaró, cselekvő szeretetnek a megtapasztalásával ért véget Józef Tischner földi élete. Gyakran idézte a gurál mondást: amikor egy ember eltávozik, még a hegyek és völgyek is sírásra fakadnak. Népballadába illő — de igaz — a jelenet: amikor a koporsóját vivő gyászmenet beérkezett a hegyek közé zárt kis faluba, hirtelen vihar kerekedett. Majd éppoly gyorsan kiderült az ég. A gyászmiséről a temetőig tartó úton népviseletbe öltözött gurál zenészek kísérték a négy ló vontatta koporsót. Mögöttük húsz ember, akik közül számosan ott voltak a temetés délelőttién Krakkóban megtartott gyászmisén is, ahol J. Życiński püspök e szavakkal búcsúzott Józef Tischnertől: „Távozá-

soddal talán azt akartad mondani, hogy elvégeztél mindent, ami Rád bízott. Elmondtál, megírtál, végigszenvedtél mindent, és már senkitől sincs szükséged sem hálára, sem elismerésre. Fogadd hát most mindezt el Attól, aki isteni ajándékként küldött el Téged nekünk erre a világra... A Te közbenjárásod segítsen tovább építenünk az ég és a föld közötti szolidaritás étoszát. Ne feledkezz meg mirőlünk...”

ÉLES MÁRTA

HÉLÉNE MONSACRÉ — JEAN-LOUIS SCHLEGEL: ISTEN LEGSZEBB TÖRTÉNETE

„Isten történetének legszebb lapjai még megírásra várnak?” — ezzel a kérdéssel zárul az a könyv, amely *Ki a Biblia Istene?* alcímmel jelent meg. A kötet külalakja alapján az olvasó sokmindenre számíthat, arra azonban nem, hogy lebilincselő, néhol viszont provokatív riportokat lel a fedél kissé avított képe és fölíratái mögött.

Szerzője két riportert-író, akiről a fordító (vagy a kiadó) sajnos nem közölt egy mondatot sem, így nem tudhatjuk meg, kik ők. Azt sem tudhatjuk meg, hogy a fordítás eredetijének mi volt a címe, és hogy hol jelent meg. Nem alapvető, de bosszantó hibái ezek a magyar kiadásnak. A kötet előszava azonban megfelelő tájékoztatást nyújt a három riportalanyról: Jean Bottéro assziológusról, Mezopotámia és az egész ókori Közép-Kelet szakértőjéről, aki ezen a helyen a „Biblia Istenéről” nyilatkozik. Marc-Alain Ouaknin rabbi-ról, a talmudista írásmagyarázatban és a legmodernebb szövegértelmezési eljárásokban egyaránt jártas filozófusról, aki a „zsidók Istenét” állítja elénk. Végül a katolikus Joseph Moingt-ról, aki teológusként a legfrissebb tudományos ismeretek birtokában beszél a „keresztények Istenéről”. Mindhárman értő és elismert szerzői tudományterületüknek.

A riportok kérdésfelvetésének centruma a nyugati kultúrkört csaknem kétezer éve meghatározó olvasmány, a Biblia. A beszélgetések a körül a probléma körül kristályosodnak, hogy mi a Biblia, és ki az az Isten, aki megjelenik benne? A történetiségben keresik a választ a ma emberének erre a kérdésére: „Mire szolgál az Isten”? Közérthetően szűkszavú, mégis nagyszabású aktualizálási kísérlet ez az írás, a riportalanyok óriási tudományos fölkészültségével a háttérben. Implicite fölvonulnak — többek közt — a régészet és az ókortudomány, a történet-kritikai elemzési mód-

szer és a posztmodern hermeneutika eredményei. E könyv a fáradtságos és súlyos vitákkal terhelt, több évszázados tudományos kutatásból csak a legutolsó megoldásokat és eredményeket látta, így — méreteihez képest kiváló ismeretterjesztő. Értéke még, hogy lapjain a riporterek szívósan faggatóznak kényes kérdésekről. Ennek ellenére is hűján maradjunk az egyértelmű vagy megnyugtató válaszoknak, mert lehet, hogy egyszerűen megválaszolhatatlanok.

A riportalanyok egyéni véleményét és nem a tudományos közélet vagy egy vallási közösség konszenzusát tükrözi néhány kijelentés, amely vitára ingerlő lehet, mint például Moingt szájából az, hogy leértékeli az áldozat, a feláldozott Krisztus, a megváltás, az eredendő bűn (192.) fogalmakat, majd rövidesen kijelenti: „Isten Fia azért vált emberré, hogy az ember saját magát üdvözítse...” (193.). Figyelmet érdemel még — többek közt — Ouaknin rabbi azon kijelentése, amellyel párhuzamba állítja a kereszténység szerint „emberré vált Istent” a zsidó kabbala szerint „szöveggé vált Istennel” (vö. 80-81.).

„Isten történetének legszebb lapjai még megírásra várnak?” — teszük föl a kérdést szerzői azt sugallva, hogy újabb bábeli kísérletnek vagyunk tanúi, amelyben a szerkesztő-riporterek új tornyot kívánnak emelni judaizmusból, katolicizmusból és történet-tudományból, szinkronba erőltetve olyan gondolkodási rendszereket, melyek lényegükben fogva különbözők. A párbeszéd természetesen elengedhetetlen, ám annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy Isten mit adhat a mai embernek, jó lenne Rá hagyni. Ő mindenkor képes önmagát aktuálisá tenni, persze csak ha elhisszük, hogy gondja van ránk. (*Kairosz Kiadó*, 1998)

BASA VIKTOR

BABITS MIHÁLY BIBLIOGRÁFIA

Noha idővel változhat, mely szerzőket és írásokat olvassa, valamint értékeli az irodalmat kedvelők többsége, bizonyosnak mondhatjuk, hogy Babits életműve — ha belső hangsúlyai átrendeződnek is — mindenkor kikerülhetetlen része lesz kulturális hagyományunknak. S minthogy a tradíció itt nem jelentheti megmerevedett szokások tárházát, vagy megőrzött, ám világ- és önértésünk számára érdektelen rekvizítumok gyűjteményét, Babits Mihály munkásságáról mint megújulni, új értelmezésekre ösztönözni képes, ezáltal